

Svenskarnas bild av miljötilståndet i havet

EVA-LOTTA SUNDBLAD & ANDERS GRIMVALL, HAVSMILJÖINSTITUTET

Miljötilståndet i Östersjön och i Västerhavet beskrivs vanligen med utgångspunkt från mätningar i naturen. Men mätningar kan också göras av människors uppfattning om havet. Sådana beskrivningar har stor betydelse när åtgärder ska prioriteras och genomföras. Detta gäller speciellt när miljöproblemen är djupt rotade i samhället och åtgärder kräver ekonomiska uppoffringar eller ändrat beteende.

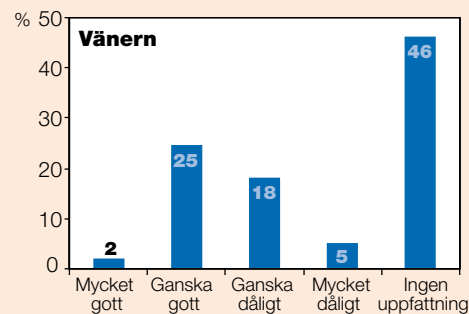
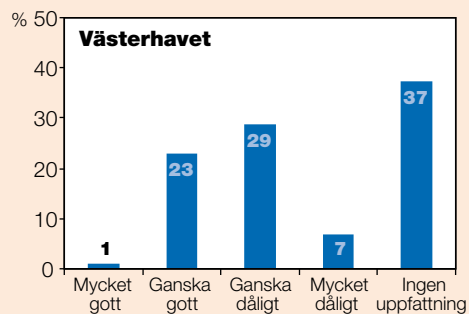
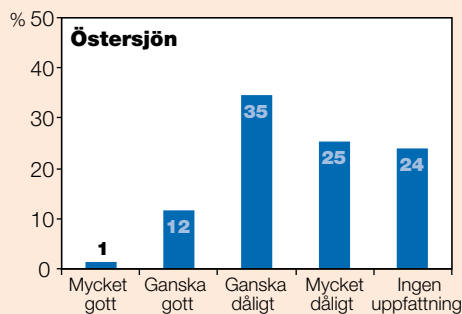
■ Varje år gör SOM-institutet vid Göteborgs universitet en omfattande enkätundersökning av opinionen i olika samhällsfrågor. Under vintern 2011 ingick några frågor om havsmiljön i denna enkät, och sammanlagt var det 1484 personer som svarade på dessa. Studien visade att en majoritet av svenskarna anser att miljötilståndet i Östersjön är ganska eller mycket dåligt, men många saknar helt uppfattning. För Västerhavet är bilden lite annorlunda.

Det är fler som saknar uppfattning om miljötilståndet, men bland dem som har en uppfattning tycker de flesta antingen att tillståndet är ganska dåligt, 29 procent, eller ganska gott, 23 procent. För att vidga perspektivet på svenskarnas uppfattning av havsmiljön ställdes samma fråga om tillståndet i Sveriges största insjö, Vänern. I det fallet angav nästan hälften att de saknade uppfattning och ungefär en fjärdedel att tillståndet är ganska gott.

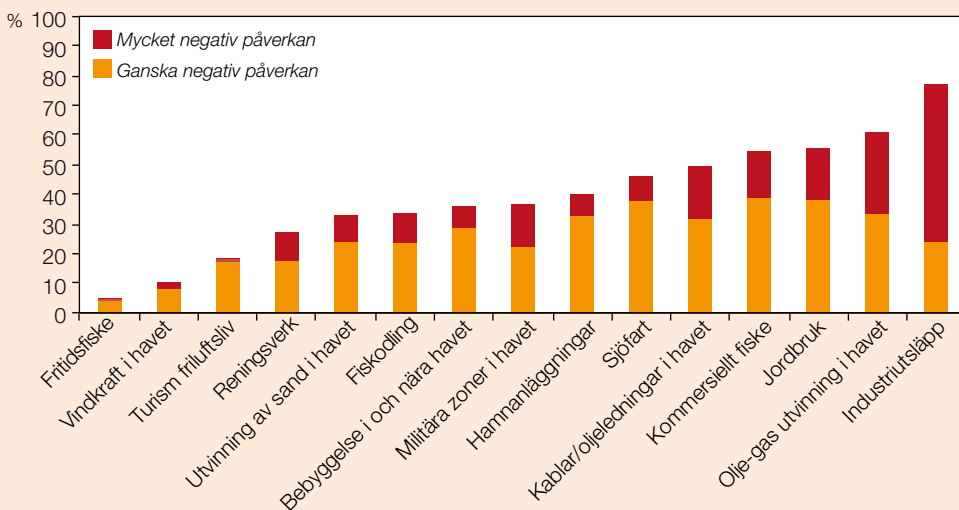
Foto: Maria Lewander

SVENSKARS UPPFATTNING OM MILJÖTILLSTÅNDET I ÖSTERSJÖN, VÄSTERHAVET OCH VÄNERN

➔ En majoritet, 60 procent, av de tillfrågade anser att miljötillståndet i Östersjön är ganska, eller mycket dåligt, men nästan en fjärdedel har ingen uppfattning, 24 procent. För Västerhavet är bilden något mer positiv men där är det betydligt fler som saknar uppfattning, 37 procent. För Vänern anser en fjärdedel att tillståndet är ganska gott men närmare hälften saknar uppfattning.

SÅ TROR MAN ATT HAVETS TILLSTÅND PÅVERKAS

FAKTA

SOM-institutet

SOM-institutet är en undersökningsorganisation vid Göteborgs universitet med fokus på svenskars vanor, beteenden, åsikter och värderingar när det gäller samhälle, politik och medier.

← De tillfrågade i enkäten fick bedöma vilka verksamheter de anser har en negativ påverkan på havsmiljön runt Sverige.

Stöd för olika bild

Hur stämmer då befolkningens uppfattning om havsmiljön med de naturvetenskapliga bedömningarna? På en punkt tycks experterna och folket vara överens – havets tillstånd är ett problem.

Den naturvetenskapliga slutsatsen att Egentliga Östersjön inte har god miljöstatus grundas bland annat på att denna del av Östersjön är kraftigt påverkad av övergödning och har stora områden av syrefria bottnar samt att det finns hotade växt- och djurarter här. Dessa faktorer spelar en avgörande roll i såväl Helcoms bedömningar som i det pågående arbetet med att tillämpa den svenska havsmiljöförordningen. De väger också tungt i de övergripande bedömningar som redovisas i Här Havet 2012. I Västerhavet är det främst överfiske och fara för biodiversiteten som avgör om det råder god miljöstatus. Men även de mest objektiva statusbedömningar har inslag av värderingar

som bland annat avgör hur olika fakta vägs samman. De som svarat på enkäten kan därför lätt finna vetenskapligt stöd för helt olika bedömningar av tillståndet i havet.

Havets tillstånd och samhället

Havens dåliga miljötillstånd är direkt eller indirekt en effekt av olika verksamheter i samhället. Dessa verksamheter måste förändras om påverkan på havsmiljön ska minska och tillståndet förbättras, och det är många sektorer som berörs. Utöver verksamheter i direkt anslutning till haven, till exempel fiske, är det ett stort antal aktiviteter på land som påverkar havet.

I undersökningen ställdes frågor om olika verksamheters påverkan på havsmiljön runt Sverige. Resultatet av enkäten var mycket tydligt på en punkt. Industriutsläpp är den faktor som flest bedömer har en negativ effekt på havsmiljön. Därefter kommer olje- och gasutvinning i havet, följt av jordbruket och det kommersiella fisket.

Däremot är det få som anser att vindkraft i havet påverkar havsmiljön negativt.

Bedömningarna från de som svarat baseras troligen på en mängd intryck och flera olika kriterier. Man kan fråga sig om folk i allmänhet har noterat hur mycket industrins och tätorternas utsläpp minskat under senare år. Det är också rimligt att tro att kunskapen om de åtgärder som görs inom jordbruket varierar inom befolkningen. Exempelvis krävs nog ett ganska exceptionellt miljöintresse för att ta till sig information om fånggrödor, kantzoner och hantering av stallgödsel i jordbruket.

Historiskt sett har miljöeffekter i allmänhet kopplats direkt till utsläpp från industrier och tätorter eller till storskalig markanvändning. Sambandet mellan orsak och verkan har då ofta varit uppenbart. Dagens miljöproblem är betydligt mer komplexa. Förutom aktörer och verksamheter som direkt påverkar havsmiljön finns ofta indirekta aktörer och drivkrafter

som kan vara minst lika viktiga. Politiker, tjänstemän, näringsidkare och konsumenter påverkar alla genom sitt beteende hur havet mår. Detta innebär att även experter kan ha svårt att se hur effekter på havet är kopplade till verksamheter och beteenden. För befolkningen i stort är det självfallet ännu svårare.

SOM-undersökningens frågor om aktiviteter och miljöeffekter var traditionella i den bemärkelsen att de bara handlade om direkta aktörers inverkan på havet. Direkta aktörer är personer eller organisationer som direkt påverkar havet, till exempel fiskare genom uttag av fisk. Direkta aktörer kan ge service till eller vara beroende av andra aktörer som därmed utövar indirekt påverkan på havet. Att indirekta aktörer inte lyftes fram i undersökningen berodde inte på att frågeställarna var omedvetna om betydelsen av dessa, utan på hur undersökningen var utformad. Komplexa resonemang om hur konsumenter kan skapa ett tryck på kommersiella verksamheter som i sin tur påverkar miljön är svåra att belysa med enkla flervalnsfrågor. Likaså är det svårt att i en enkät mäta den faktiska beredskapen att ändra beteenden.

Allmänhetens bedömningar

I varje stor samhällsfråga är befolkningens uppfattning en viktig faktor. Det gäller även havsmiljön. Oavsett hur mycket eller lite befolkningen tagit del av naturvetenskapliga fakta ger allmänhetens bedömningar en bild av upplevd välfärd. De indikerar dessutom intresset för åtgärder som kan kräva uppoffringar och kan därmed ha avgörande betydelse för politiska beslut och prioriteringar.

Genom havsmiljöförordningen har Sveriges förvaltning av haven fått en tydlig målinriktning och juridiskt bindande dokument. När det inte råder god miljöstatus i de svenska haven ska åtgärder vidtas, och samma sak gäller om havets tillstånd löper risk att försämrats. Detta kommer att kräva politisk styrning och styrmedel som åtminstone indirekt påverkar verksamheter och beteenden. Det är rimligt att förvänta sig att en befolkning som anser att tillståndet i havsmiljön är dåligt faktiskt vill se förbättringar av havsmiljön. Därmed bör det finnas en grundläggande acceptans för åtgärder som är tillräckligt kraftfulla för att återskapa och upprätthålla en god havsmiljö.

Det är också intressant att oavsett var i landet man bor så svarade man ungefär likadant på frågorna. Exempelvis hade västkustbor ungefär samma uppfattning om Östersjön som inlandsboende och östkustbor. Detta tyder på att allmänhetens bedömningar av havsmiljön inte i första hand är baserade på egna erfarenheter utan mer speglar en generell opinion. Möjligen är media den huvudsakliga källan till deras uppfattningar.

Från tillståndsbeskrivningar till åtgärder

Det råder knappast något tvivel om att det behövs goda naturvetenskapliga beskrivningar av tillståndet i havet och hur det kan påverkas av specifika åtgärder. Men vägen till beslut och genomförande av åtgärder är ofta lång och fylld av hinder.

En åtgärdsstrategi som har många förespråkare bygger på att beslut ska drivas fram av allt bättre kunskap om hur allvarligt havets tillstånd är och hur det kan påverkas. Genom en bred och djup spridning av "sanna" naturvetenskapliga fakta, inklusive uppgifter om osäkerheter, skapas drivkrafter hos befolkningen att själv göra något och också begära åtgärder av dem som ansvarar för miljöpåverkande verksamheter. Denna strategi kan leda till förändrade värderingar som gynnar en god havsmiljö, men tar ofta lång tid och kräver stora resurser.

En annan åtgärdsstrategi bygger på att samhällets invånare har olika roller och att det finns demokratiskt valda personer

som kan agera. Då är det dessa personer som är ansvariga för att övervaka aktiviteter som påverkar havsmiljön och som ska vidta åtgärder samt besluta om styrmedel och regelverk. Befolkningen behöver informeras främst för att ha "hög acceptans för åtgärder". Politiker och andra myndighetspersoner behöver underlag både i sakfrågor och för att bedöma hur långt de kan gå i förhållande till den grad av acceptans som finns i samhället.

De två strategierna utesluter inte varandra. För olika typer av havsmiljöproblem kan det diskuteras vilken strategi som är lämpligast, men en sådan diskussion kräver kunskap om såväl naturvetenskapliga fakta som om hur befolkningen uppfattar miljöproblemen och vilka aktiviteter eller beteenden som behöver ändras. En del uppgifter går att ta fram med enkätstudier. Andra uppgifter måste göras tillgängliga genom regelbunden insamling och syntes av samhällsinformation. Resultaten av SOM-undersökningen kan ses som ett sätt att beskriva samspelet mellan hav och människa. Men det är många fler steg att gå för att få en mer allsidig beskrivning av det komplexa samspelet. 🐦

📌 Enligt undersökningen anser de tillfrågade att havsmiljön påverkas minst av fritidsfiske och mest av instruistrutsläpp.

Foto: Piotr Wawrzyniak / Shutterstock (t.v.) och Shutterstock (t.h.)